

Małgorzata Stadnik

Od futbolisty do trenera : relacyjność bohatera biografii piłkarzy

---

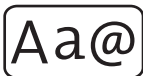
Autobiografia. Literatura. Kultura. Media nr 2 (7), 175-185

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AUTOBIOGRAFIA nr 2 (7) 2016 s. 175–185
ISSN 2353-8694
DOI: 10.18276/au.2015.2.7-12

BIOGRAFIE

MAŁGORZATA STADNIK*
Uniwersytet Szczeciński

Od futbolisty do trenera. Relacyjność bohatera biografii piłkarzy

Streszczenie

Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób przebiega kreacja podmiotu we współczesnych biografiach piłkarzy – pisanych zarówno w trakcie kariery, jak i po jej zakończeniu oraz po objęciu zawodu trenera. Autorka stara się ukazać sposób, w jaki podmiot biograficzny zostaje wikłany w rozmaite relacje, przede wszystkim zawodowe. Refleksji zostaje poddany również wpływ popkultury i marketingu na ostateczny kształt biografii. W tekście analizowane są najnowsze, XXI-wieczne biografie, z uwzględnieniem ich zmian w historii podgatunku sportowych biografii.

Słowa kluczowe

biografia, biografia piłkarska, biografia sportowa, antropologia piłki nożnej

---

* Kontakt z autorką: malgorzata.stadnik@o2.pl

Brytyjski głód biografii, o którym już w 2010 roku w „Dekadzie Literackiej” pisały Sonia Fizek i Monika Wasilewska¹, rozwijające się na przełomie XX i XXI wieku badania nad historią sportu² i rosnące zapotrzebowanie rynku wydawniczego na historie z życia współczesnych celebrytów to główne komponenty mające wpływ na popularność biografii sportowców. W samej Wielkiej Brytanii do roku 2000 wydano 2500 biografii postaci – osób, a nawet zwierząt – związanych ze sportem³. Narracje skupiające się na doświadczeniach sportowców, trenerów, menedżerów, sędziów czy właścicieli klubów, za sprawą konsekwentnie rosnącej liczby zdominowały inne pozycje wydawnicze – dziennikarskie lub akademickie – dotyczące sportu. Choć początkowo były traktowane przez historyków sportu jako niewarte uwagi, coraz częściej stanowią podłoże dyskusji akademickich⁴.

Analizując fenomen piłkarskich biografii, nie sposób nie wziąć pod uwagę ich nierozdzielnego uwikłania w kulturę popularną. Ścisły związek współczesnej antropologii sportu, a w szczególności piłki nożnej, z popkulturą, wykazały rozważania polskich badaczy: Mariusza Czubaja, Jacka Drozda i Jakuba Myszkorowskiego⁵. Postfutbol – jak definiują zjawisko autorzy książki o tym samym tytule – to „futbol XXI wieku, w pełni poddany prawom rynku”⁶. Analizując przeobrażenia klasycznej dyscypliny, zmian w funkcjonowaniu piłki nożnej upatrują w rozwoju telewizji, zreformowaniu rozgrywek Pucharu Europy w Ligę Mistrzów, ale przede wszystkim w potrzebach społeczeństwa w zakresie „Wielkich Praktyk Kulturowych”⁷. Jak zauważają:

W piłce nożnej koncentrują się podstawowe dylematy ponowoczesności – związane z tożsamością w jej rozlicznych wymiarach, z napięciami między tym, co lokalne, i tym, co globalne, między bezpośrednim doświadczeniem i jego medialnymi obrazami, między subkulturowym i fanowskim podejściem do kultury a regułami marketingu reklamy i ekonomii. Można powiedzieć, że między futbolem i tymi obszarami następuje sprzężenie

¹ Sonia Fizek, Monika Wasilewska, *Od Nabokova do Beatlesów: brytyjski głód biografii*, „Dekada Literacka” 242–243 (2010), 4–5, s. 26–31.

² Jeffrey Hill, *Foreword to the Secon Edition*, w: Richard William Cox, *British Sport: Biographical studies of British sportsmen, sportswomen, and animals*, Frank Cass, London–Portland 2003, s. IX.

³ Tamże.

⁴ Joan Chandler, *The End of Sports History? Or the Beginning of Oral History Archives?*, „Sporting Traditions” 1999, nr 16, s. 41–49.

⁵ Mariusz Czubaj, Jacek Drozda, Jakub Myszkorowski, *Postfutbol: antropologia piłki nożnej*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2012.

⁶ Tamże, s. 42.

⁷ Tamże, s. 20.

zwrotne: postfutbol daje wgląd w te węzłowe problemy kultury, one zaś stają się częścią piłki nożnej⁸.

W obliczu tej diagnozy niemożliwe do pominięcia jest powiązanie piłki nożnej ze strategiami marketingowymi. Stephen Dobson i John Goddard, autorzy książki *The Economics of Football*, wśród oznak uwikłania dyscypliny w działania reklamy wymieniają m.in. konsekwentnie rosnące pensje piłkarzy, niewyobrażalne kwoty transferowe⁹ (rekordowy transfer dotyczy przejścia Paula Pogby'ego do Manchesteru United za 105 milionów euro), miliardowe dochody za transmisje telewizyjne oraz przebudowy stadionów, które z miejsca rozgrywek piłkarskich przeobraziły się w świątynie konsumpcji¹⁰.

Badania nad biografistyką w ujęciu pop rozwijają się przede wszystkim w ośrodkach anglosaskich. Takie zjawiska, jak sukcesywne poszerzanie się kręgu celebryckiego, poddane zostały wnikliwej analizie uniwersyteckiej. Akademyki badają znaczenie i sposób konstruowania się podmiotowości tych żywych produktów popkultury. Ich masowe kreowanie, które jeden z badaczy nazwał zwrotem demonicznym¹¹, rozpoczęte na gruncie *reality show*, dowodzi potrzeby użytkowników kultury masowej do nadania tzw. zwykłym ludziom statusu osoby wyjątkowej i przededefiniowania kategorii sławy. Podobne zjawisko można zaobserwować w środowisku blogerów, w którym elektroniczny dziennik przeistoczył się w skuteczny sposób kreowania marki¹².

Rosnąca od lat czterdziestych popularność piłkarzy, zwieńczona ich ostatecznym wkroczeniem w kręgi celebryckie, doprowadziła do płynnego przejścia od statusu sportowca do statusu superbohatera. Jak zauważają autorzy *Postfutbolu*, w narracjach na temat piłkarzy doszło do skrzyżowania „opowieści o herosach z wymiarem bajkowym”¹³. Gracze otrzymują przydomki „Perła Mozambiku” (Eusebio), „Król” (Pele), „Cesarz” (Beckenbauer), a nawet „Bóg” (Fowler). To postacie niedostępne, odrealnione i obdarzone nadludzkimi zdolnościami. Wkroczenie piłkarzy w świat marketingu wiąże się z medialną obecnością Davida Beckhama,

---

⁸ Tamże.

⁹ Stephen Dobson, John Goddard, *The Economics of Football*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. XI.

¹⁰ Mariusz Czubaj, Jacek Drozda, Jakub Myszkowski, *Postfutbol...*, s. 19.

¹¹ Graeme Turner, *The mass production of celebrity. 'Celebroids', reality TV and the 'demotic turn'*, „International Journal of Cultural Studies” 2006, Vol. 9 (2), s. 153–165.

¹² Matthew Robinson, *The Biographical Narrative in Popular Culture, Media and Communication: An Introduction*, „The Biographical Narrative in Popular Culture, Media and Communication” 2012, Vol. 5, No 3, <http://ojs.meccsa.org.uk/index.php/netknow/article/viewFile/289/123> [dostęp 11.11.2015].

¹³ Mariusz Czubaj, Jacek Drozda, Jakub Myszkowski, *Postfutbol...*, s. 107.

którego publiczny wizerunek realizował wszelkie atrybuty tzw. *golden boy*. Były zawodnik Manchesteru United i Realu Madryt miał talent piłkarski, atrakcyjny wygląd, grał w zespole posiadającym prestiż na arenie międzynarodowej i cieszącym się popularnością wśród kibiców na całym świecie, a związek piłkarza z inną medialną gwiazdą (Victorią Adams, znaną przede wszystkim z kariery w zespole Spice Grils) był szeroko omawiany w mediach. Do 2010 roku Beckham zarobił 40 milionów dolarów, a zdecydowana większość tej kwoty pochodzi z działalności pozaboiskowej – kontraktów reklamowych. Zarówno zawodnik, jak i jego żona realizowali z pewnością starannie wypracowaną strategię budowania wizerunku. Perfekcyjne małżeństwo i rodzicielstwo Beckhamów stało się wartością, za pomocą której reklamowano kolejne marki ubrań i perfum¹⁴.

Mimo zespołowego charakteru futbolu to zazwyczaj indywidualne występy piłkarzy stanowią centrum zainteresowania nie tylko kibiców, ale przede wszystkim mediów. Od niedawna stały się one również przedmiotem badań historyków sportu. Choć niewielu akademików podjęło się napisania kompletnej książkowej biografii piłkarskiej, ich stale wzrastająca liczba oraz bibliograficzne ujęcia w najważniejszych słownikach biograficznych (*Oxford Dictionary of National Biography* wymienia 80 przykładów biografii piłkarskich z XIX i XX wieku) świadczą o ich coraz większym znaczeniu dla studiów nad historią i antropologią sportu. Nie bez znaczenia był również wpływ postmodernistycznych tendencji. Historycy sportu zaczęli sięgać po nowe metodologie. Jedną z nich polegała na traktowaniu piłkarza jak „tekstu”, który może być interpretowany i reinterpretowany przez „czytelników”¹⁵.

Często w toku swych rozważań anglosascy historycy sportu, pisząc o podmiocie piłkarskim, używają słowa *hero*. Matthew Taylor w swojej monografii *The Association Game: History of British Football* zestawia pojęcie dwudziestowiecznego bohatera z jego klasycznym odpowiednikiem i przekonuje o istotnych przesunięciach. Z jednej strony herosowi bliżej do przeciętnego człowieka, z drugiej strony oddala się od niego w różnego typu narracjach. Łączy w sobie sprzeczności. Taylor przytacza słowa innego badacza, Jeffreyeya Holta, według którego sportowi idole są jednocześnie uniwersalni i wyjątkowi, podobni do siebie i różniący się od siebie¹⁶.

Istotną kwestią, na jaką w kontekście portretowania gwiazd futbolu zwraca uwagę Taylor, jest wyraźne odejście od „tradycyjnego” ujęcia ich sylwetki, do której przywykł czytelnik biografii polityków i ważnych postaci historycznych. Piłkarz ukazany jest jako „zwyczajny” człowiek, którego wyróżnia umiejętność wykonywania jednej rzeczy w sposób wyjątkowo

¹⁴ Tamże, s. 230–232.

¹⁵ Matthew Taylor, *The Association Game: History of British Football*, Routledge, New York 2007, s. 155.

¹⁶ Tamże, s. 156.

dobry¹⁷. Ujawniają się tym samym wyraźne różnice kulturowe pomiędzy konstruowaniem mitu współczesnego herosa przez Amerykanów i Europejczyków. Steven Reiss przedstawia obraz amerykańskiego sportowca jako osoby, od której wymaga się nie tylko najwyższej formy, ale również wypełniania moralnych i społecznych obowiązków – bycia wzorem do naśladowania – instytucją *role model*. Na Starym Kontynencie zaś przede wszystkim ceniony jest charakter, styl i determinacja podczas gry. Badacze wśród rozległego pocztu bohaterów wyróżniają także wariant o charakterze „tragicznym”. Antropolog Eduardo Archetti z reprezentacją tej konstrukcji podmiotu piłkarskiego identyfikuje Diego Maradonę. Historia upadku Argentyńczyka, zarówno na gruncie prywatnym, jak i piłkarskim, stanowi nierozzerwalny komponent jego całościowego wizerunku¹⁸.

Współcześni sportowcy osiągnęli status symboliczny, reprezentując pewne wartości i zapewniając uczestnikom szeroko rozumianego sportowego widowiska możliwość identyfikacji – przynajmniej do pewnego stopnia. Herbert F. Moorhouse przekonuje, że piłkarze ze sportowców o nadzwyczajnych umiejętnościach przeobrazili się w swoiste emblematy, reprezentujące idee klasowości, męskości, narodowości czy regionalności. Nawiązując do tej tezy, Holt zauważa, że narracja opisująca życie sportowca szkicuje jednocześnie historię, którą odbiorca opowiada o samym sobie¹⁹. Wyjątkowo widoczne jest to właśnie w przypadku futbolu, który – w przeciwieństwie do drugiej reprezentatywnej dla Wielkiej Brytanii dyscypliny, krykieta – zakorzeniony jest w tradycji klasy robotniczej, mimo swych akademickich początków²⁰. Pierwsi futbolowi bohaterowie należeli do proletariatu. Ich sukcesy stały się komponentem tożsamości lokalnej, gdy kluby piłkarskie z prowincjonalnych miasteczek zyskiwały uznanie w narodowych rozgrywkach²¹.

Warto w tym miejscu zastanowić się nad typologią współczesnych biografii sportowców. Z pewnością nie są one realizowane zgodnie założeniami wyróżnionymi przez Jamesa Clifforda²², choć najbliżej im do typu narracyjnego, w którym to autor zbliża się do formy zbeletryzowanej płynnością narracji i dbałością o ożywienie obrazu bohatera, nie stroniąc

---

¹⁷ Tamże, s. 155.

¹⁸ Tamże, s. 156.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Matthew Taylor, *From Source to Subject: Sport, History and Autobiography*, „Journal of Sport History” 35 (2008), nr 3, s. 469–491.

²¹ Matthew Taylor, *The Association Game...*, s. 156.

²² Clifford jako typy wymienia biografie obiektywną, historyczno-naukową, artystyczno-naukową, narracyjną i zbeletryzowaną. Por. James L. Clifford, *Od kamyków do mozaiki. Zagadnienia biografii literackiej*, przeł. Anna Mysłowska, Czytelnik, Warszawa 1978, s. 112–132.

od posługiwania się wyobraźnią²³. Biografie sportowców z pewnością zawierają elementy wymienianego w typologii Renaty Jochymek reportażowego typu biografii²⁴, których autorzy „porzucają [...] archiwa [...], by spotkać się z ludźmi, którzy znali [...] fascynującego [...] człowieka i przeprowadzają z nimi wiele wywiadów [...], rozmawiają z nimi [...] o życiu [...]; zajmują się więc zbieraniem anegdot, legend”²⁵ – zwłaszcza biorąc pod uwagę ich anegdotalny i legendotwórczy charakter, a także umiejscowienie postaci w konkretnym środowisku. Jednakże biografii piłkarskiej nie można uznać za gatunek jednorodny. Znacząca jest w tym przypadku kwestia modelowego odbiorcy, jakim w założeniu jest specyficzny podmiot zbiorowy w postaci kibiców, a także osoba autora, który w tym przypadku zazwyczaj nie jest profesjonalnym biografem, ważny jest wreszcie wpływ marketingu i popkultury na ostateczny kształt historii. Tym samym biografie piłkarską można też zakwalifikować jako specyficzny rodzaj biografii interdyscyplinarnej²⁶, w której badacze akademickich różnych dziedzin naukowych zastępują wykwalifikowani specjaliści, od wizerunku, mediów, ekonomii, marketingu i pozostałych obszarów, w które uwikłany jest postfutbol.

Sposób konstruowania biografii piłkarskiej również nie jest jednorodny, choć historie szkicowane przez biografów mają wspólne elementy. Opowieści te skupiają się zazwyczaj na życiu widzianym przez pryzmat sportowej kariery. Fragmenty dotyczące pozaboiskowej egzystencji są wyraźnie ograniczone. Prywatność i ustępy o zabarwieniu emocjonalnym pojawiają się zazwyczaj, aby ocieplić wizerunek zawodnika. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że piłkarskie gwiazdy są znane czytelnikom ich biografii dzięki licznym przekazom medialnym na ich temat. W książce *Media Sport Stars: Masculinities and Moralities*²⁷ Garry Whannel ukazuje, jak media dokonują dekonstrukcji faktów z życia sportowca, nadając im wybraną przez siebie formę narracyjną, nieustannie modelując ją w zależności od aktualnych potrzeb odbiorców. Biografie sportowców są często zwieńczeniem tego procesu. Aby jednak zachęcić potencjalnego czytelnika do lektury (a przede wszystkim – kupna książki), biografowie dbają o posłużenie się cennym komponentem wspomnień, którymi są nieopublikowane wcześniej relacje z szatni, informacje o kontaktach z trenerami, o przyjaźniach z innymi sportowcami. Ta marketingowa strategia obietnicy biernego udziału w prawdziwym życiu piłkarskim ujawnia zorientowanie biografii na zewnątrz, pomijając często wewnętrzne życie bohatera.

²³ Tamże, s. 117–118.

²⁴ Renata Jochymek, *W zwierciadle biografii. Współczesna polska biografia literacka na przykładzie utworów Joanny Siedleckiej, Agaty Tuszyńskiej, Barbary Wachowicz*, Rytm, Warszawa 2004, s. 43–45.

²⁵ Tamże, s. 7–8.

²⁶ Władysław Zajewski, *Kontrowersje wokół biografii historycznej*, w: *Stan i perspektywy rozwoju biografistyki polskiej*, red. Leszek Kuberski, Uniwersytet Opolski, Opole 1998, s. 34.

²⁷ Garry Whannel, *Media Sport Stars: Masculinities and Moralities*, Routledge, London 2002, s. 52–63.

Brak w biografiach detali na temat życia prywatnego sportowca, bez względu na dokonania, to cecha tego podgatunku. Nawet biografie najbardziej utytułowanych piłkarzy skupiają się na technice gry i opisie umiejętności sportowych oraz sposobie ich doskonalenia. Narracja poprowadzona jest tak, jakby piłkarze pozbawiani byli życia pozaboiskowego. Wzmacnia to poczucie, że współczesny piłkarz jest bardziej mitycznym herosem niż zwykłym człowiekiem, wykonującym swój nadzwyczaj dobrze płatny zawód. Wyjątkiem będą biografie skandalistów, opisujące zmagania z dopingiem, uzależnieniami i rozrywkowym stylem życia. Te narracje jednak przenoszą historię zawodnika w sferę typowo celebrycką i nie są charakterystyczne dla biografii sportowych, w których wydarzenia boiskowe stanowią zarówno centrum, jak i peryferia narracyjnego uniwersum.

Analizując biografie piłkarskie, zauważyć można pewną prawidłowość w sposobie portretowania bohatera opowieści. Jego indywidualizacja, na której opiera się idea tworzenia biografii konkretnego sportowca, jest jedynie pozorna. Opisywany piłkarz pozostaje przedstawiony w odniesieniu do konkretnego środowiska. Jest to oczywiście środowisko futbolu. Jednak nie zawsze jest to obraz kompleksowy – zauważalna staje się tendencja do uwypuklenia konkretnego etapu w życiu podmiotu, marginalizująca jednocześnie jego wcześniejsze lub późniejsze doświadczenia.

Tendencja ta dobrze widoczna jest w przypadku biografii trenerów, których kariera²⁸ poprzedzona była zawodową grą w piłkę nożną. Biograf musi wówczas podjąć decyzję, na którym fragmencie biografii powinien się skupić. Pod tym względem biografie trenerskie są wyjątkowo niejednorodne. Niektóre z nich całkowicie pomijają piłkarski epizod życia opisywanych postaci, jak w przypadku niektórych biografii Pepa Guardioli i José Mourinho. Takie fragmentaryzujące biografie nastawione są przede wszystkim na podtrzymanie pewnego uprzednio starannie uformowanego przez media obrazu trenera. Jest to widoczne w przetłumaczonej na język polski biografii *Mourinho. Za kulisami zwycięstw*²⁹, w której nazewnictwo kolejnych części zdradza rzeczywisty charakter książki. *Zorganizowany, Ambitny, Charyzmatyczny, Dyscyplinarny, Motywator, Braterski, Komunikatywny, Bezpośredni* – wszystkie te określenia nie wnoszą nic nowego do obrazu Portugalczyka, znanego już doskonale kibicom z medialnych przekazów. Obiecywane hasłowo na odwrocie książki zestawy informacji: „prawdziwa twarz”, „kuliszy zwycięstw” czy „otwarcie drzwi szatni” są realizowane jedynie pozornie. Czytelnikowi zaprezentowane są liczne, lecz bardzo ogólne wypowiedzi zawodników, trenerów i działaczy piłkarskich, komentujących współpracę z charyzmatycznym menedżerem. Opowieść

---

²⁸ W Anglii zespołem piłkarskim kieruje menedżer.

²⁹ Luis Miguel Pereira, Nuno Luza, *Mourinho. Za kulisami zwycięstw*, przeł. Barbara Bardadyn, Sine Qua Non, Kraków 2013.

nastawiona jest na podtrzymanie mitu o geniuszu trenerskim Mourinho, co wybitnie potwierdza przywołanie przez biografę cytatu z Katechizmu Kościoła Katolickiego, który jest potraktowany jako uprawnienie do nazywania bohatera książki bogiem futbolu³⁰.

W przypadku byłych piłkarzy znanych przede wszystkim ze swojej trenerskiej kariery ustępy o ich dokonaniach na boisku ograniczają się do jednego, dwóch rozdziałów (biografia Boba Paisleya czy Jürgena Kloppa). Za wyjątek pod tym względem można uznać biografię Alexa Fergusona, w której, mimo mało znaczących sukcesów piłkarskich Szkota, temu wycinkowi jego życia poświęcono sporo miejsca³¹. Opis wszystkich sylwetek trenerów łączy jednak element skupienia biografę na podkreśleniu uwikłania opisywanej postaci w relacje z pozostałymi uczestnikami kultury futbolu. Przytaczane w toku historii wypowiedzi mają stać się świadectwem nierozzerwalnej więzi trenera zarówno z zawodnikami drużyny, którą kieruje, jak i członkami sztabu klubowego, dziennikarzami, a w końcu z kibicami. Bohater biografii trenerskiej niemalże nie funkcjonuje w oderwaniu od świata piłki nożnej (tu znów wyjątkiem może być biografia Fergusona i ustępy dotyczące jego zaangażowania w politykę i wyścigi konne, choć i one ostatecznie łączą się z futbolem). Jest niesamodzielnym i choć to pozornie na nim skupia się narracja, to pozostaje on w stałym odniesieniu do otoczenia.

Relacyjność jest również cechą charakterystyczną biografii *stricte* piłkarskich. To otoczenie związane z futbolem jest punktem odniesienia, na bazie którego konstruuje się postać piłkarza. Część biografii graczy zupełnie pomija fazę poprzedzającą rozpoczęcie kariery boiskowej. Na taki zabieg zdecydował się m.in. Roman Kołtoń, dziennikarz i autor biografii *Deyna, czyli obcy*³². Całkowicie pomija dzieciństwo legendy polskiego futbolu, lakonicznie wspomina o domowej przemocy, jakiej doświadczał piłkarz Legii, od razu przedstawiając go na początku kariery zawodowej. Wspomnienie bicia przez ojca pojawia się przy okazji opisywania prób wytrzymałościowych przeprowadzonych przez ówczesnego trenera Kazimierza Deyny, natomiast wzmianka o edukacyjnych niepowodzeniach młodego Kaki pojawiła się w zestawieniu z podobnymi doświadczeniami innych legend europejskiego futbolu – Franza Beckenbauera i Johana Crujffa.

Interesującą odmianą biografii piłkarskiej są te przeznaczone dla czytelnika dziecięcego. Utrzymane są w konwencji bajki (*Lewy...* rozpoczyna się od słów „Był raz sobie niebieskooki chłopczyk o przenikliwym i bystrym spojrzeniu. Urodził się w Polsce, kraju o pięknej

³⁰ Tamże, s. 64.

³¹ Patrick Barclay, *Sir Alex Ferguson. Futbol cholera jasna!*, przeł. Piotr Czernicki-Sochal, Michał Pol, Sine Qua Non, Kraków 2012.

³² Roman Kołtoń, *Deyna, czyli obcy*, Zys i S-ka, Poznań 2014.

przyrodzie i bogatej, ponadtyśiącletniej historii”³³), której główny bohater jest potencjalnie idolem małego czytelnika. Mimo znacznie większej roli – pomijanej zazwyczaj w piłkarskich biografiach – sfery prywatnej, także i w nich widoczne jest absolutne podporządkowanie narracji piłce nożnej.

Tendencja do fragmentaryzowania narracji piłkarskich autobiografii i podporządkowywania wszystkich jej elementów rzeczywistości stadionowej może mieć związek ze strategią marketingową, którą narzuca konkretny klub sportowy, w XXI wieku przeobrażony w korporację nastawioną na zysk. Drugim istotnym czynnikiem jest rosnąca liczba biografii wydawanych wielokrotnie w czasie kariery piłkarza, co pozwala na skupienie się za każdym razem jedynie na fragmencie jego życiorysu. Pisane na fali popularności sportowca, ukazują się co kilka lat, przedstawiając kolejne etapy jego kariery. Tak więc biografie jednego piłkarza mogą ukazywać się nawet kilka razy w roku. Jednym z najbardziej symptomatycznych przykładów są biografie Leo Messiego, które ukazują się regularnie od ponad dekady.

Można zaryzykować stwierdzenie, że piłkarskie biografie stanowią rodzaj biografii zbiorowych – ich bohater nie istnieje bowiem w oderwaniu od środowiska, w którym przebywa. Historia jednostki jest historią przedstawioną w relacji z kibicami, kolegami z klubu i reprezentacji, całym sztabem treningowym, dziennikarzami i działaczami. Kolejne wydania ukazują czytelnikowi zbiorczy obraz pewnej grupy zawodowej, a dodatkowo wzbogacane są przez pojawiające się na rynku wydawniczym anonimowe historie z szatni piłkarskich. Bez względu więc na to, jaką aktualnie rolę pełni w świecie futbolu bohater piłkarskiej biografii, pozostaje on uwikłany w relacje, które w pełni konstytuują jego podmiotowość w oczach odbiorców.

Bibliografia

- Barclay Patrick, *Sir Alex Ferguson. Futbol cholera jasna!*, przeł. Piotr Czernicki-Sochał, Michał Pol, Sine Qua Non, Kraków 2012.
- Chandler Joan, *The End of Sports History? Or the Beginning of Oral History Archives?*, „Sporting Traditions” 1999, nr 16, s. 41–49.
- Clifford James L., *Od kamyków do mozaiki. Zagadnienia biografii literackiej*, przeł. Anna Mysłowska, Czytelnik, Warszawa 1978.
- Czubaj Mariusz, Drozda Jacek, Myszkowski Jakub, *Postfutbol: antropologia piłki nożnej*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2012.

---

³³ Yvette Żółtowska-Darska, *Lewy. Chłopak, który zachwyił świat*, Burda Publishing Polska, Warszawa 2016, s. 12.

- Dobson Stephen, Goddard John, *The Economics of Football*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
- Fizek Sonia, Wasilewska Monika, *Od Nabokova do Beatlesów: brytyjski głód biografii*, „Dekada Literacka” 242–243 (2010), 4–5, s. 26–31.
- Hill Jeffrey, *Foreword to the Secon Edition*, w: Richard William Cox, *British Sport: Biographical studies of British sportsmen, sportswomen, and animals*, Frank Cass, London–Portland 2003.
- Jochymek Renata, *W zwierciadle biografii. Współczesna polska biografia literacka na przykładzie utworów Joanny Siedleckiej, Agaty Tuszyńskiej, Barbary Wachowicz*, Rytm, Warszawa 2004,
- Kołośń Roman, *Deyna, czyli obcy*, Zysk i S-ka, Poznań 2014.
- Pereira Luis Miguel, Nuno Luza, *Mourinho. Za kulisami zwycięstw*, przeł. Barbara Bardadyn, Sine Qua Non, Kraków 2013.
- Robinson Matthew, *The Biographical Narrative in Popular Culture, Media and Communication: An Introduction*, „The Biographical Narrative in Popular Culture, Media and Communication” 2012, Vol. 5, No 3, <http://ojs.meccsa.org.uk/index.php/netknow/article/viewFile/289/123> [dostęp 11.11.2015].
- Taylor Matthew, *The Association Game: History of British Football*, Routledge, New York 2007.
- Taylor Matthew, *From Source to Subject: Sport, History and Autobiography*, „Journal of Sport History” 35 (2008), nr 3, s. 469–491.
- Turner Graeme, *The mass production of celebrity. ‘Celetoids’, reality TV and the ‘demotic turn’*, „International Journal of Cultural Studies”, 2006, Vol. 9 (2), s. 153–165.
- Whannel Garry, *From Pig’s Blladers to Ferraris: Media Discourses of Masculinity and Morality in Obituaries of Stanley Matthews* w: *Sport, Media, Culture: Global and Local Dimensions*, red. Alina Bernstein, Neil Blain, Routledge, New York 2003, s. 74–94.
- Whannel Garry, *Media Sport Stars: Masculinities and Moralities*, Routledge, London 2002.
- Zajewski Władysław, *Kontrowersje wokół biografii historycznej*, w: *Stan i perspektywy rozwoju biografistyki polskiej*, red. Leszek Kuberski, Uniwersytet Opolski, Opole 1998.
- Żółtowska-Darska Yvette, *Lewy. Chłopak, który zachwyił świat*, Burda Publishing Polska, Warszawa 2016.

From football player to trainer. Relationality of the football biography's main character

Summary

The article is an attempt to illustrate the method of subject creation in a contemporary football biography written during a career, after retirement as well as after becoming a professional coach/manager. The author tries to present the way of entanglement of the biographical subject in a variety of relationships – mainly on professional field. Reflection contains the influence of marketing and pop culture on the final form of biography. The author analyzes the most recent twenty-first century biographies and contains their changes over the history of sports biography subgenre.

Keywords

biography, football biography, sports biography, anthropology of football

Translated by Małgorzata Stadnik

PROSIMY O CYTOWANIE TEGO ARTYKUŁU JAKO:

Małgorzata Stadnik, „Od futbolisty do trenera. Relacyjność bohatera biografii piłkarzy”, *Autobiografia. Literatura. Kultura. Media* 2 (7) (2016): 175–185. DOI: 10.18276/au.2016.2.7-12